

آشنایی اجمالی با

سرویساحت

ضمیمه ی شماره ۱/۲۲ کتاب معرفی حکمت سرا

www.hekmatjoo.ir

ویرایش زمستان ۹۵

۲ طلیعه
۳ ۱-تعریف
۵ ۲-جایگاه سیر و سیاحت در تعلیم و تزکیه
۹ ۳-ارتباط ساحات با سیر و سیاحت
۱۲ ۴-ملزومات سیاحت
۱۴ ۵-مراحل تحقق سیاحت
۱۵ ۶- آفت شناسی
۱۶ پیوست

در عصر حاضر رویکردهای آموزشی مختلفی برای بهبود و تقویت روش‌های انتقال مفاهیم به مخاطب شکل گرفته است که هر کدام با تحلیل انسان و ابعاد وجودی آن، تعریف خاصی را از انسان و توانمندی‌ها و قابلیت‌هایش ارائه می‌دهد. از روشهایی که در این رویکردها به آن پرداخته شده و به عنوان روش موفق در مورد آن سخن به میان می‌آید آموزش در جریان مواجهه مستقیم با موضوعات و محیط‌های مختلف است. در گذشته آنچه بیشتر به آن پرداخته می‌شد مواجهه مخاطب با محیط به عنوان آزمایشگاهی برای دریافتهای علم تجربی است که انسان را برای دیدن و کشف کردن آنچه در اطراف می‌گذرد تشویق می‌کرده است. اما اکنون در مطالعات زیبایی‌شناسی برای تقویت بعد زیبایی‌شناختی انسان، توصیه به مواجهه با موضوعات مختلف علاوه بر موضوعات علم تجربی شده است، که با مواجهه مستقیم دریافتهای خویش را دقیقتر و ملموس‌تر کند. اما نگاه متفاوت به انسان و جایگاه آن در هستی، سیستم و رویکرد متفاوتی را اقتضا می‌کند که در آن مخاطب به دنبال هدف و یا اهداف است که او را به حقیقت اصلی وی رجوع دهد و او را در کمال انسانی خویش برای رسیدن به «صورتی الهی» یاری رساند. آنچه دین اسلام به انسان تذکر میدهد تقویت نگاه آیت بینی است؛ که انسان در عوالم سیر و سیاحت می‌کند و نشانه‌های حقیقت را در می‌یابد و موجبات ملاقات خویش با حق تعالی را فراهم می‌آورد.

نویسنده در این متن به دنبال بررسی جایگاه و چگونگی سیر و سیاحت، در آیات و روایات نظر کرده است تا بتواند به لطف الهی تبیین دقیق‌تر و متفاوت‌تری را از سیاحت ارائه دهد.

۱- تعریف

سیر واژه ای جایگزین برای واژه هایی چون اردو، گردش، بازدید، سفر، گشت و گذار و.. است که در قرآن کریم حدود ۶ بار به آن اشاره شده است چنان که در آیه ۶۹ سوره مباره انعام می فرماید:

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾

در مفردات سیر به حرکت با جسم در زمین معنا شده است. (مفردات، ج ۴، ۳۸۹) و بیان السعاده در تحلیل قرار گیری دو واژه «سیر» و «فی الارض» بیان می دارد که لازم است انسان در سرزمین عالم طبع (عالم کبیر) یا صغیر یا در عالم سرّ و اخبار گذشتگان، یا در زمین قرآن و اخبار انبیا و اولیاء علیهم السّلام سیر کنید. (بیان السعاده، ج ۱۱، ۱۱۴)

سیاحت از دیگر واژه های جایگزینی است که از واژه قرآنی سائحات گرفته شده است چنان که در آیه ۵ سوره مبارکه تحریم در وصف زنان مومن می فرماید:

﴿ عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَّقَنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكَنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَنْبَاتِ

عَابِدَاتٍ سَخَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَ أَبْكَارًا ﴾

که در تفسیر بیان السعاده، سائحات را زنان روزه دار معنا کرده است، و استناد کلام خود را به بیان گرانقدر نبی صلی الله علیه و آله مزین کرده که فرمود: سیاحت امت من روزه است، چون امساک و خودداری از خواسته های نفس رهایی نفس است و در رهایی آن سیاحت نفس در ملک ربّ حاصل می شود. بعضی گفته اند: مقصود زنانی است که در امر و طاعت خدا جدّی هستند. و بعضی گفته اند: مقصود زنانی است که به سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله هجرت کرده اند. (بیان السعاده، ج ۱۴، ۲۳۴)

قرآن کریم در آیه مورد بحث، سیاحت و گردشگری برای زن را یک امتیاز دانسته و آن را برابر با ایمان، عبادت، توبه و دیگر صفات والای انسان می داند و با این اوصاف زن ممتاز می شود که این خود دلیل بر اینکه سیاحت در راستای تدبیر و طی طریق عرفان و معرفت خداوند می باشد.

کیست مولا آنکه آزادت کند بندرقیت زپایت وا کند

این جهان زندان و ما زندانیان حفره کن زندان و خود را وارهان

ولی آنچه در اصطلاح از سیرو سیاحت یاد می شود به معنای گردش در محیط های مختلف برای کسب داده های متنوع است.

۲- جایگاه سیر و سیاحت در تعلیم و تزکیه

اراده خداوند برای برقراری ارتباط مستقیم میان خود و انسان، طبق آموزه های قرانی به دو صورت کلامی و غیر کلامی تقسیم می شود. وحی شکل برجسته ارتباط زبانی بین خداوند متعال و انسان است. ولی آیات الهی به قرآن کریم و آموزه های زبانی منحصر نمی شود، خداوند متعال با خلق آسمان و زمین و تکوین عالم هستی با انسان سخن گفته است و آنها را نیز آیات خویش معرفی کرده است؛ چنان که می فرماید:

«إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ بَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَ تَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ»

و نیز آیات ۹۵ تا ۹۹ سوره مبارکه انعام و دیگر آیات قران کریم که به این مهم اشاره دارد. و در آیه ۵۳ سوره مبارکه فصلت این آیات غیر کلامی را مبین حضرت حق معرفی می کند چنان که می فرماید:

« سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ »

آیه فوق بیانگر سریان حضرت حق در همه موجودات بوده و کلمه «آیات» بر این امر دلالت می کند که همه موجودات مظاهر حضرت حق هستند و مرجع حقیقی ضمیر «ه» در آنه وجود حضرت حق است که در تمامی مظاهر آفاقی و انفسی با اسماء و صفات خویش تجلی و ظهور نموده است. پس لازم است انسان با تجهیز خود به صم و بصر و فؤاد و از طریق تفکر، تذکر، فهم، عقل، فقه و توسم، به درک حقیقت آنها پی برد. جهان کتاب بزرگی از نمادها و

رمز هاست و تنها کسانی که در تراز و سطح وجود زندگی می کنند، قابلیت خواندن این کتاب را دارند و این افراد الوالالباب هستند.

اهداف سیر و سیاحت در جهت تعلیم و تزکیه:

- نخستین معنای سیر آفاقی، سیر و سلوک در مناطق و مکان های مختلف است که می توان از آن به سیر ارضی تعبیر نمود. برخی از مهمترین دستاوردهای این مرتبه از سفر را می توان با توجه به ابعاد شخصیت انسان ترسیم کرد. لازم به توضیح است که هر یک از این دستاوردها به طور کامل نمیتواند تنها مربوط به یکی از ابعاد باشد چرا که ابعاد وجودی انسان نه تنها از هم جدا نیستند بلکه کاملاً در تعامل با هم عمل می کنند پس لازم است با تامل، به موارد زیر نظر افکند:

۱- **رشد بعد عقلانی:** پند آموزی و عبرت گیری (نحل ۳۶) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «**سَافِرُوا فَإِنَّكُمْ إِن لَّمْ تَغْنَمُوا مَالًا أَقَدْتُمْ عَقْلًا**».

۲- **رشد بعد عاطفی:** تقویت پیوندهای عاطفی، آشکار شدن ضعفها و قوتهای وجودی انسان، سختی نفس به منظور اعتدال در خواهش های نفسانی، وصول به خصوصیات چو صبر و توکل

۳- **رشد بعد اجتماعی:** تقویت مسئولیت پذیری، ولایت پذیری و مهارت های مطلوب اجتماعی، خدمت به خلق مانند سفر ذوالقرنین، آشنایی با فرهنگها و ملیت های مختلف (حجرات: ۱۳)

در توضیح بیشتر می توان گفت که لازم است سفر منجر به تجربه زندگی جمعی، تقویت روحیه جمعی، کشف توانمندی های فردی، تقویت روحیه خیر خواهی، چشیدن لذت خدمتگزاری شود.

۴- **رشد بعد جسمانی:** صحت و تندرستی، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: (سافروا تصحوا)

۵- **رشد بعد تحصیلی:** کسب علم و تجربیات به معنای لوازم عقل معاش (غاشیه ۱۷ تا ۲۰)

۶- **رشد بعد اعتقادی:** کسب علم، درک محضر انسان کامل در زیارت قبور متبرکشان، که این امر برای رشد ابعاد دیگر خصوصاً بعد عقلانی و عاطفی و ارادی مطرح است.

۷- **رشد بعد عزم و اراده:** به میزان کشف استعداد های فطری در ابعاد شش گانه از جمله حقیقت جویی، کمال طلبی، تمایل به اجتماع و.. در سیاحت های مختلف، انگیزه تکامل آنها تقویت می یابد و به همین میزان، تمایل برای عزم شکل می گیرد و در عین حال سختی سفر کمک می کند که انسان در تعدیل قوای نفس و اعتدال در خواهش های نفسانی اش ورزیده شده و موانع عزمش برطرف شود.

« امیر مؤمنان (علیه السلام) می فرماید: مسافرت کنید که در آن پنج فایده است؛ اندوه زدایی، درآمدزایی، دانش افزایی، ادب آموزی و همراهی با شرافتمند».

- معنای دوم سیر در آفاق عبارت از سیر بنده در مراتب طولی عالم و عبور از مرتبه ماده و طبیعت به مرتبه ملکوت است. در اصل یکی از تفاوت های خاص نگاه دینی به سیاحت در اینجا ظهور و بروز دارد، به این ترتیب که همانگونه که انسان به بعد جسمانی منحصر نمیشود و دارای ابعاد نفسانی و روحانی است، جهان خلقت هم در همین عالم ماده منحصر نمی شود و دارای عوالم متعددی است که قرآن کریم انسان را به سیر و سیاحت در آن توصیه کرده تا با رهایی از عالم ماده به عالم ملکوت عروج کند.

برخی از نتایج این مرتبه از سیر عبارت از مشاهده تفصیلی تجلیات اسمائی و صفاتی حضرت حق در مراتب آفاقی، درک وابستگی تام همه موجودات به خدای متعال و

رسیدن به مقام فقر، ظهور حق و خفاء عالم، وصول به مقام خلوت در عین حضور در میان مخلوقات و وصول به مقام قرب است که در این سیر، ابعاد وجودی انسان به وحدت می رسند.

به طور خلاصه می توان اهداف سیر و سیاحت را ذیل چهارگزینه جمع کرد:

۱- آیت فهمی

۲- کشف استعدادهای فطری

۳- تقویت انگیزه، انتخاب، عمل

۴- آشنایی با زمینه ها و بسترهای عمل

۳- ارتباط ساحات با سیر و سیاحت

سیاحت ها به عنوان بستر اجرای ساحات در جهان معرفی می شود که می توان به سه شکل زیر وجود داشته باشد:

۱- برای ورود به ساحات های مختلف نیاز به تبیین جایگاه بعضی موضوعات ساحات مورد نظر داریم تا به سبب آن حکمت جو با آگاهی و اشتیاق بیشتر به ساحات ورود پیدا کند و بهره بیشتری از آن ببرند، به طور مثال تشریح موش برای ورود به ساحات زیست

۲- سیاحت هایی در زمان ارائه ساحات مطلوب است و در غیر زمان مورد نظر امکان استفاده حداکثری از مکان مورد نظر تحقق پیدا نمی کند، با توجه به آنکه ارتباط عینی و ملموس با موضوعات مورد ارائه آثار قوی تری را به جا می گذارد.

۳- مکانهای سیاحتی وجود دارند که صرفاً به دلیل شرایط مکانی مطلوب ارائه مباحث برای حکمت جو می باشند به طور مثال حضور در امامزاده ها و یا دیگر مکانهای مقدس برای استفاده معنوی حکمت جو از انوار مکان مورد نظر؛ یا مکانهای طبیعی برای بهره جسمی مناسب در حین ارائه مطلب

سیاحت‌ها براساس ساحات مختلف به موارد زیر تقسیم می‌شوند:

۱- زیارت اماکن متبرکه

۲- سیاحت مراکز تاریخی

۳- سیاحت مراکز سیاسی

۴- سیاحت مراکز فرهنگی؛ از جمله نمایشگاهها، سینما و تئاتر، مراکز فرهنگی،

کارگاههای هنری و صنایع دستی، و شرکت در مراسمهای مذهبی

۵- حضور در مسابقات و برنامه‌های ورزشی

۶- سیاحت با موضوعات اجتماعی؛ از جمله مصاحبه و ارتباط گیری با مردم در موضوعات

مختلف، برگزاری غرفه‌ها، اردوهای جهادی و ارتباط با نیازمندان

۷- سیاحت مربوط به موضوعات علم تجربی؛ از جمله دانشگاه‌ها، پژوهشکده‌ها،

آزمایشگاه‌ها، و مراکزی چون، خانه ریاضیات، نجوم و کارخانه جات و صنایع و..

۸- طبیعت گردی، در ضمیمه‌ای که به این جزوه پیوست می‌خورد در مورد آن بیشتر

توضیح داده خواهد شد.

۹- دیدار با اشخاص؛ از جمله علما، خانواده‌های شهدا، جانبازان، ایثارگران، نخبگان

علمی، فرهیختگان هنری، رجال سیاسی و فرهنگی و دوستان

این سیاحت با توجه به توصیه آیات و روایات برای دست یابی به تجربیات معنوی و علمی افراد مختلف است چنان که خداوند متعال در قرآن کریم به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) امر می کند که وقایع گذشتگان و تاریخ پیشینیان را برای مردم عصر خود نقل کن به این امید که شاید نیروی تفکرشان به کار افتد و نیک و بدهای زندگی خویش را از خلال آن وقایع تاریخی تشخیص دهند.

حضرت امام علی (علیه السلام) فرموده اند: با مردان آزموده و صاحب تجارب همنشین باش، چه اینان متاع پراج تجربه های خود را به گرانترین بها یعنی فدا کردن عمر خود تهیه کرده اند و تو آن متاع گرانقدر را با ارزان ترین قیمت یعنی با صرف چند دقیقه وقت بدست می آوری.

و از آنجایی که ارکان حکمت سرا انگیزه، انتخاب، عمل است، دیدارها نه تنها منجر به شناخت افراد از توانمندی های انسانی می شود انگیزه و انتخاب آنها رو نیز تقویت می کند چرا که به فرموده امام علی علیه السلام؛ گزینش بهتر و حسن انتخاب، نتیجه تجربه است. پس با دریافت تجربیات افراد مختلف می توان به تحلیل انتخابها و سختی ها و آسیبها و قوت های آنها پی برد و به انتخاب دقیقتر رهنمون شد.

۴- ملزومات سیاحت

- فراهم سازی بیشترین امکان خدمتگزاری به سیاحت کنندگان برای ایجاد عمل صالح
- لحاظ شدن انگیزه های فطری مخاطبین نه صرفا پاسخگویی به کنجکاوی آنها
- فراهم سازی سیاحت‌هایی با بیشترین حق انتخاب
- لزوم توجه به ایجاد عمل صالح

و به طور مصداقی:

- توجه به طلب و انگیزه مخاطبین و در صورت لزوم ایجاد انگیزه برای بهره حداکثری از سیاحت
- حضور ترجیحی خانواده ها همراه فرزندان
- همراهی نیروی انسانی آگاه و دارای تجارب سیاحت
- توجه به ایجاد مقدمات نرم افزاری سیاحت؛ از جمله برگزاری جلسه گفتگو، تعیین شعار، ارائه بسته های فرهنگی در قالب کتاب، فیلم و..
- ترسیم اهداف خرد و کلان
- توجه به تقسیم نظامند و حداکثری مسئولیتها بین مخاطبین برای رشد ابعاد شخصیتی آنها
- توجه به اصل تفاوتها در مخاطبین
- توجه به نشاط در سیاحت
- توجه به ارتباط موثر حکمت جو و بازوگیر در سیاحت
- توجه به لزوم استفاده حداکثری از نعمت فرصت الهی و ترسیم برنامه هایی با حداکثر کیفیت
- اعتدال در کمیت برنامه های موجود در سیاحت

- لزوم توجه به امکانات مادی و معنوی

- توجه به مدیریت هزینه ها

- توجه به تداوم برنامه های مفید، برای تقویت و یا تثبیت دریافتی های سفر در جهت شکر

نعمت

- لزوم مستند سازی

در کتاب مکارم الاخلاق آمده است که امام صادق(ع) می فرماید: لقمان به پسرش گفت: هرگاه با گروهی مسافرت کردی درباره کار خود و آنان بیشتر با آنان مشورت کن. بسیار به رویشان لبخند بزن. از توشهات به ایشان ببخش. دعوتشان را بپذیر، به یاری آنان بشتاب، سکوت طولانی، نماز بسیار و سخاوتمندی را پیشه خودساز، به حق گواهشان باش. هرگاه دیدی همسفران می روند با ایشان برو. هرگاه دیدی کار می کنند با آنان کار کن. هرگاه صدقه و قرضی دادند تو هم شریک آنان شو. از کسی که از تو بزرگ تر است حرف شنوی داشته باش. هرگاه به تو فرمانی دادند و از تو چیزی خواستند اجابت کن و مخالفت نکن، چرا که «نه» گفتن درماندگی و پستی است.

۵- مراحل تحقق سیاحت

- ۱- تعیین موضوع و هدف سیاحت
- ۲- تعیین مکان و زمان سیاحت
- ۳- پیش بینی و برنامه ریزی
- ۴- تهیه امکانات مادی و معنوی
- ۵- سازماندهی امکانات و مسئولیتها در جهت ایجاد سیاحتی با حداکثر کیفیت
- ۶- مدیریت موارد سازماندهی شده
- ۷- مستند سازی

سیاحت دارای اهداف متعددی است و به میزان تحقق اهداف، سیاحت مطلوب شکل گرفته است. چنان که سیاحت نه تنها ما را به هدف نزدیک کرده بلکه ما را از آن دور کند باید به موانع، براساس حرام و مکروه بودن آنها توجه کرد.

۱- طراحی سیاحت بدون هدف و صرفاً برای تفریح

۲- عدم دریافت و فهم هدف سیاحت

۳- ایجاد روزمرگی و یکنواختی در سیاحت و غافل شدن از اهداف اصلی آن

۴- استفاده حداقلی از فرصت

۵- تقویت روحیه تنوع طلبی به جای توجه به تمایلات فطری

۶- عدم برنامه ریزی

۷- ازدحام برنامه ها

۸- کم شدن سیاحت‌های خانوادگی

۹- عدم همراهی معنوی خانواده ها

۱۰- لزوم وقت گذاری بسیار همکاران درگیر سیاحتها و تداخل با امور زندگی فردی ایشان

۱۱- ایجاد روحیه رفاه طلبی در مخاطبینی که مسئولیت پذیری مناسبی برای سیاحتها ندارند

۱۲- مدیریت ضعیف جوانان و برنامه ها

۱۳- میدان یافتن بیش از حد مخاطبینی که بعد مدیریتی قوی تری دارند در مقابل میدان

نیافتن مخاطبینی که بعد مدیریتی ضعیفتری دارند.

۱۴- عدم توجه به روند نظامند تقسیم مسئولیتها و تنوع آنها